

O'ZBEK TILIDAGI ZAMONAVIY NEOLOGIZMLARNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI VA
SEMANTIK RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

**Xalqaro innovatsion universiteti
Lingvistika (o'zbek tili) magistranti
Ismoilxonova Madinaxon**

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek tilining leksik tizimida faol qo'llanayotgan neologizmlarning lingvistik xususiyatlari va semantik rivojlanish tendensiyalari tadqiq etilgan. Globallashuv, raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar, iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarning jadallashuvi natijasida o'zbek tilining lug'at tarkibida yangi tushunchalarni ifodalovchi leksik birliklar soni ortib bormoqda. Tadqiqotda neologizmlarning hosil bo'lish manbalari, strukturaviy xususiyatlari, o'zlashish mexanizmlari, derivatsion imkoniyatlari hamda semantik o'zgarishlari tahlil qilingan. Zamonaviy neologizmlar o'zbek tiliga ichki so'z yasash imkoniyatlari, boshqa tillardan o'zlashish, kalkalash, semantik kengayish va mavjud birliklarning yangi ma'noda qo'llanishi orqali kirib kelayotgani aniqlangan. Tadqiqot natijasida neologizmlarning faol qo'llanishida raqamli kommunikatsiya, texnologik taraqqiyot va ijtimoiy-madaniy jarayonlar asosiy ekstralingvistik omillar sifatida namoyon bo'lishi asoslangan. Shuningdek, yangi leksik birliklarning o'zbek tilining fonetik, morfologik, sintaktik va semantik tizimiga moslashish jarayonlari yoritilgan hamda ularning adabiy til taraqqiyotidagi o'rni aniqlangan.

Kalit so'zlar: neologizm, zamonaviy o'zbek tili, leksika, semantika, leksik tizim, o'zlashma, so'z yasalishi, semantik rivojlanish, raqamli kommunikatsiya, til taraqqiyoti.

Аннотация

В статье исследуются лингвистические особенности и тенденции семантического развития современных неологизмов, активно

функционирующих в лексической системе узбекского языка. Под влиянием глобализации, цифровых технологий, социальных сетей, а также ускорения экономических и социальных процессов в словарном составе узбекского языка увеличивается количество лексических единиц, обозначающих новые понятия. В исследовании анализируются источники формирования неологизмов, их структурные особенности, механизмы заимствования, словообразовательный потенциал и семантические изменения. Установлено, что современные неологизмы входят в узбекский язык посредством внутренних словообразовательных возможностей, заимствования из других языков, калькирования, семантического расширения и нового употребления существующих единиц. Обосновано, что цифровая коммуникация, технологическое развитие и социально-культурные процессы являются основными экстралингвистическими факторами активизации неологизации. Также раскрываются процессы фонетической, морфологической, синтаксической и семантической адаптации новых лексических единиц и определяется их роль в развитии литературного языка.

Ключевые слова: неологизм, современный узбекский язык, лексика, семантика, лексическая система, заимствование, словообразование, семантическое развитие, цифровая коммуникация, развитие языка.

Abstract

This article examines the linguistic features and semantic development trends of contemporary neologisms actively used in the lexical system of the Uzbek language. Under the influence of globalization, digital technologies, social networks, and rapidly changing economic and social relations, the Uzbek vocabulary is continuously expanding with lexical units denoting new concepts. The study analyzes the sources of neologism formation, their structural characteristics, borrowing mechanisms, derivational potential, and semantic transformations. It is established that

contemporary neologisms enter Uzbek through internal word-formation processes, borrowing from other languages, calquing, semantic broadening, and the reinterpretation of existing lexical units. The findings demonstrate that digital communication, technological development, and socio-cultural changes represent major extralinguistic factors contributing to neologization. The article also examines the phonetic, morphological, syntactic, and semantic adaptation of new lexical units and determines their role in the development of the Uzbek literary language.

Keywords: neologism, contemporary Uzbek language, vocabulary, semantics, lexical system, borrowing, word formation, semantic development, digital communication, language development.

KIRISH

Til jamiyat bilan uzviy aloqada rivojlanadigan, ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlarni o'zida aks ettiradigan murakkab tizimdir. Jamiyat taraqqiyotining har bir bosqichi yangi predmet, hodisa, tushuncha va munosabatlarning yuzaga kelishi bilan tavsiflanadi. Yangi tushunchalarning paydo bo'lishi esa ularni nomlash zaruratini yuzaga keltiradi. Natijada tilning lug'aviy tarkibida yangi birliklar — neologizmlar shakllanadi.

XXI asrda ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi, globallashtirish, raqamlashtirish, internet kommunikatsiyasi, iqtisodiy munosabatlarning yangilanishi va ijtimoiy-madaniy jarayonlarning jadallashuvi neologizmlarning yuzaga kelish sur'atini sezilarli darajada oshirdi.

Ayniqsa, raqamli kommunikatsiya o'zbek tilining faol lug'at tarkibiga katta miqdorda yangi birliklarning kirib kelishiga sabab bo'lmoqda. Bugungi o'zbek tilida **blogger, podkast, strim, kontent, platforma, onlayn, oflayn, startap, frilanser, marketplace, target, moderator, vebinar, chatbot, smartfon, skaner, QR-kod** kabi birliklarning faol qo'llanayotganini kuzatish mumkin.

Biroq zamonaviy neologizmlar faqat xorijiy tillardan o'zlashgan birliklar bilan chegaralanmaydi. O'zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida yaratilgan yoki mavjud

so‘zlarga yangi ma’no yuklangan birliklar ham neologizatsiya jarayonining muhim ko‘rinishlaridan hisoblanadi.

Masalan, **raqamlashtirish, elektronlashtirish, masofaviy ta’lim, onlayn ta’lim, videodars, elektron hukumat** kabi birliklar yangi ijtimoiy va texnologik jarayonlarni nomlash ehtiyoji bilan bog‘liq holda faol qo‘llanmoqda.

Neologizmlarni o‘rganish faqat yangi so‘zlarni qayd etish bilan cheklanmaydi. Ularning qaysi manbadan kirib kelgani, qanday yasalishi, til tizimiga qanday moslashishi, ma’nosining qanday rivojlanishi va adabiy til me’yorida qanday mavqega ega bo‘lishi ham muhim ilmiy masalalardandir.

Shu sababli zamonaviy o‘zbek tilidagi neologizmlarning lingvistik xususiyatlari va semantik rivojlanish tendensiyalarini tadqiq etish hozirgi o‘zbek tilshunosligining dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi

Tadqiqotning asosiy maqsadi zamonaviy o‘zbek tilida qo‘llanayotgan neologizmlarning shakllanish manbalari, strukturaviy-lingvistik xususiyatlari va semantik rivojlanish tendensiyalarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot vazifalari

Mazkur maqsaddan kelib chiqib quyidagi vazifalar belgilandi:

1. neologizm tushunchasining lingvistik mohiyatini aniqlash;
2. zamonaviy o‘zbek tilidagi neologizmlarning asosiy manbalarini tasniflash;
3. neologizmlarning strukturaviy va derivatsion xususiyatlarini tahlil qilish;
4. o‘zlashma neologizmlarning o‘zbek tiliga moslashuv jarayonini aniqlash;
5. neologizmlarda yuz berayotgan semantik o‘zgarishlarni tavsiflash;
6. neologizatsiyaning asosiy ekstralingvistik omillarini aniqlash.

Tadqiqot obyekti

Zamonaviy o'zbek tilida faol qo'llanayotgan yangi leksik birliklar.

Tadqiqot predmeti

O'zbek tilidagi neologizmlarning strukturaviy, derivatsion, semantik va funksional xususiyatlari.

Semantik jihatdan esa yangi birliklarda kengayish, torayish, metaforik va metonimik rivojlanish, terminologizatsiya hamda determinologizatsiya jarayonlari kuzatilmoqda.

Raqamli kommunikatsiya neologizmlarning shakllanishi va tarqalish tezligini sezilarli darajada oshirgan. Shu sababli zamonaviy o'zbek tilidagi yangi birliklarni muntazam monitoring qilish, ularning semantik va grammatik xususiyatlarini o'rganish, me'yoriy maqomini aniqlash hamda zamonaviy lug'atlarda aks ettirish muhim ilmiy vazifalardan biridir.

XULOSA

Tadqiqot natijalari zamonaviy o'zbek tilining leksik tizimida neologizatsiya jarayoni faol kechayotganini ko'rsatdi. Mazkur jarayon jamiyatdagi texnologik, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarning bevosita lingvistik aksidir.

Zamonaviy o'zbek tilidagi neologizmlar quyidagi asosiy yo'llar orqali shakllanmoqda: **ichki so'z yasash; xorijiy tillardan o'zlashish; kalkalash; qisqartirish; mavjud birliklarning semantik yangilanishi; aralash derivatsion modellar.**

Tadqiqotda zamonaviy neologizmlarning asosiy qismi raqamli texnologiyalar, internet kommunikatsiyasi, iqtisodiyot, ta'lim, biznes va media sohalari bilan bog'liqligi aniqlandi.

Neologizmlarning muhim lingvistik xususiyatlaridan biri ularning o'zbek tilining grammatik tizimiga moslashishidir. O'zlashma birliklar o'zbek tilining ko'plik, egalik, kelishik va so'z yasovchi affikslarini qabul qilib, til tizimining faol elementlariga aylanishi mumkin.

Kelgusida o'zbek tilidagi zamonaviy neologizmlarning elektron korpusini yaratish, ularning qo'llanish chastotasini aniqlash, sohaviy tasnifini ishlab chiqish va semantik rivojlanish dinamikasini korpus lingvistikasi asosida o'rganish istiqbolli ilmiy yo'nalish sifatida qaralishi mumkin.

Shunday qilib, zamonaviy neologizmlar o'zbek tilining lug'aviy tizimini boyituvchi, uning nominativ va kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiruvchi hamda til taraqqiyotining zamonaviy ijtimoiy-madaniy jarayonlar bilan uzviylikini namoyon etuvchi muhim lingvistik hodisa hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hojiyev A. *Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati*. — Toshkent.
2. Ne'matov H., Rasulov R. *O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari*. — Toshkent.
3. Sayfullayeva R. va boshqalar. *Hozirgi o'zbek adabiy tili*. — Toshkent.
4. Nurmonov A. *O'zbek tilshunosligi tarixi*. — Toshkent.
5. Begmatov E. *Hozirgi o'zbek adabiy tilining leksik qatlamlari*. — Toshkent.
6. Abdurahmonov G'. *O'zbek tili grammatikasi*. — Toshkent.